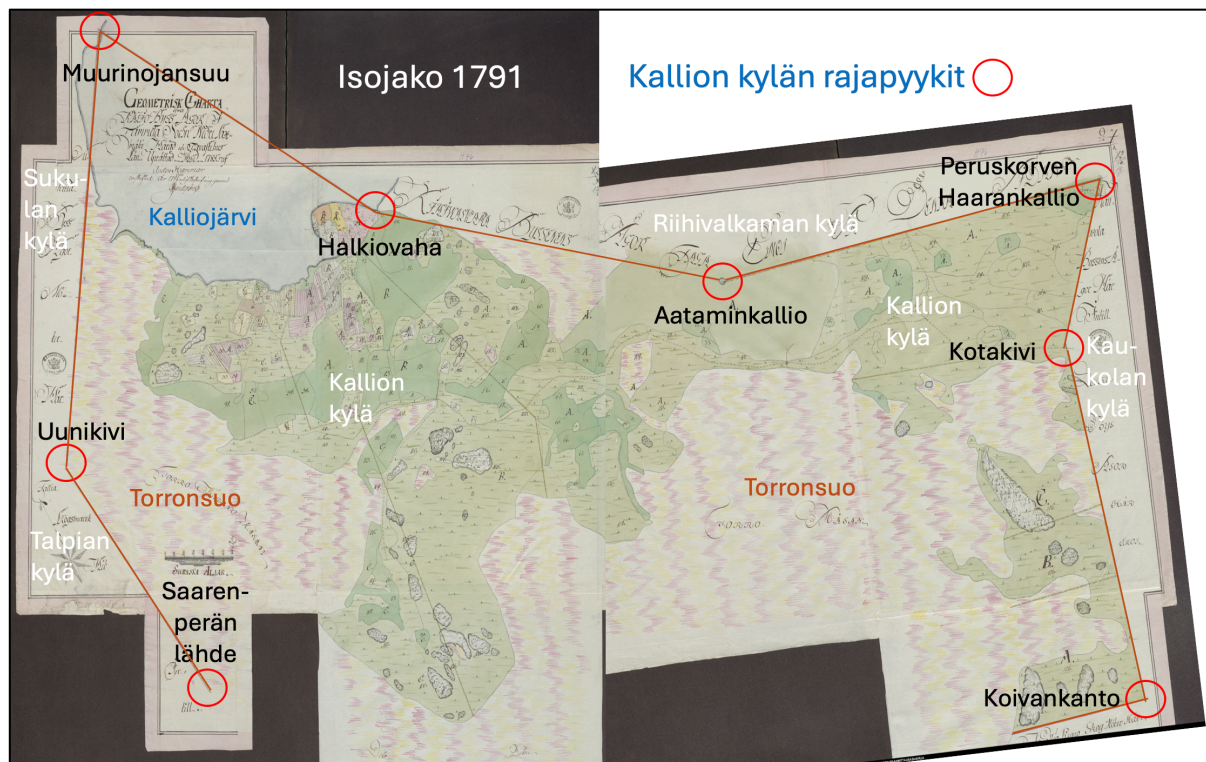


Sven Buchtin muistokivi on ikivanha rajakivi Halkiovaha – Kallion kylärajat tarkistettiin isojaossa 1780-luvulla

Caicki kylä tule Raioilla ia mer(k)illä ymbäri lasketta, eli nykykielellä ”jokainen kylä on ympäröitävä rajoilla ja pyykeillä”. Näin säädetiinn jo Kristoffer kuninkaan maanlaissa 1442; suomennos vuodelta 1548. Kallion kylän rajat juontuvat niin ikään varhaisilta ajoilta. Myös Sven Buchtin muistokiveksi valittiin vanha Kallion, Riihivalkaman ja Tammelan kylien välinen rajakivi, jonka paikalliset tuntevat nimellä Vahakivi. Isojaon asiakirjoista 1780-luvulta kivistä löytyi lisätietoa, jonka mukaan se mainitaan 1658 annetussa rajakirjassa nimellä Halkiovaha. Isojaon karttapohjalle on kuvassa merkitty kaikki asiakirjoista löytyneet sen aikaiset Kallion rajapyykit. Näiden selitykset taustoineen ovat varsinaisessa tekstissä.



Kylien rajojen merkitys

Keskiajalta lähtien kylät olivat tiiviitä yhteisöjä, jossa talot olivat lähekkäin yhteisellä kylätontilla. Talojen omistamia pelloja viljeltiin yhdessä sarkajakoisilla vainioilla. Kylän metsät ja vesialueet olivat yhteiskäytössä ja kylä- eli jakokunnan omistuksessa.

Kyläkunnat vahtivat omistamiaan alueita ja rajoista sopiminen ja merkitseminen naapurikylien kanssa oli kaikkien osapuolien etujen mukaista. Maanlain pykälä tuli näin täytettyä eikä kruunu yleensä asiaan puuttunut. Jos sopimukseen ei päästy, rajakiista vietiin käräjille. Tällöin myös asiakirjoihin syntyi merkintöjä rajoista ja rajamerkeistä. Muuten kylien rajoja ei juurikaan kirjattu virallisiin asiakirjoihin.

Sarkajakoinen viljely ja metsien yhteisomistus osoittautui tehottomaksi eikä pystynyt enää vastaamaan maatalouden tuottovaatimuksiin, kun väestö alkoi kasvaa nopeasti 1700-luvulla. Tämän takia käynnistettiin ns. isojako, jossa talojen pellot koottiin isommiksi ja mahdollisimman yhtenäisiksi lohkoiksi. Myös kylän yhteiset metsät jaettiin talojen omiksi metsälohkoiksi.

Isojako edellytti rajojen tarkistamista

Kylien vanhat rajat ja monet rajamerkit olivat sukupolvien vaihtuessa jo osittain unohtuneet. Isojaon ensimmäinen tehtävä olikin kylärajojen tarkistaminen ja kunnollisten rajapyykkien pystyttäminen. Tämä tapahtui maanmittarin johdolla kylien talollisten neuvotteluissa. Rajamerkit piti selvästi merkitä viisikivisillä pyykeillä, jossa korkeamman napakiven ympärillä oli neljä pienempää kiveä osoittamassa rajalinjojen suuntaa.

Kallion kylän rajat tulivat tarkistetuksi 1780-luvun alussa naapurikylien Häiviän, Riihivalkaman, Tammelan (kirkonkylän), Kaukolan, Letkun, Talpian ja Sukulan isojakotoimituksissa, joihin myös Kallion isännät osallistuivat rajankäyntien osalta.

Monet Kallion rajamerkeistä olivat niin selkeitä ja tunnettuja isoja kiviä tai muita maamerkkejä, että ne olivat kaikille itsestään selviä. Vain kahden rajapyykin sijainnista syntyi kylien välillä erimielisyyttä, kun vanhat paikat olivat olleet huonosti merkittyjä ja unohtuneet. Lopulta yksi rajakiista eli Kallion, Riihivalkaman ja Kaukolan yhteisen rajapyykin (Peruskorvenhaarankallio) paikka jouduttiin ratkaisemaan Tammelan maanjako-oikeudessa heinäkuussa 1782.

Kallion rajamerkit isojaon asiakirjoissa

Halkiovaha on ”litteä kivi Kalliojärven rannalla, sijaiten Kallion kylän tankopellon (sarkajakoisen pellon) vierellä; (toimituksessa) läsnä olivat kaikki Kallion kylän talolliset, ja yhdessä Tammelan kanssa he tunnustivat rajapaikan oikeaksi. He esittivät täällä edesmenneen kihlakunnantuomarin Rosencrantzin vuonna 1658 antaman rajakirjan, joka määrää rajan kulkemaan Tammelan ja Kallion kylien välillä Halkiovahasta Haarakalliolle; jolloin rajanaapurit ilmoittivat, etteivät tienneet, missä Haarakallion raja sijaitsee, jonka tuomiokirjeen mukaan tulisi olla rajana. Tästä syystä syntyi jonkin verran sananvaihtoa heidän kesken, ja jonkin aikaa kestäneen sananvaihdon jälkeen osapuolet sopivat, että raja voi jäädä silleen.”

Paikalliset tuntevat kiven edelleen nimellä Vahakivi, joka länsimurteissa tarkoittaa yleisesti suurta yksinäistä (raja)kiveä. Suomesta löytyy useampia Halkiovaha-nimisiä kiviä. Tunnetuin lienee halkinainen rajakivi Urjalassa, mistä on myös Halkiovahan kylä saanut nimensä. Ei ole toistaiseksi selvinnyt, mistä Kallion Halkiovaha on saanut alkuperäisen nimensä. Saattaa olla, että kivessä on maan alle piiloon jäänyt halkeama. Joka tapauksessa se on erinomainen Sven Buchtin muistokivi historiansakin takia ja sijaitsee Kallion ratsutilan mäellä, jota myös Korkeavahaksi sanotaan.



Aataminkallio on ”Halkiovahan ja Haarakallion välisellä rajalinjalla oleva pieni kallonkumpare suurella suolla, jota kutsutaan Torronsuoksi, ja mainittu kallio nimettiin vastedes Aataminkallioksi; jolle kalliolla myös tehtiin rajapyykki viidestä kivistä”.

Aataminkallio oli oikeasti Myllysuolla, jonka erottaa varsinaisesta Torronsuosta Myllysyjärän harju. Se tunnetaan edelleen samalla nimellä ja on selvästi näkyvillä Myllysuon nykyisin kuivatulla peltoaukealla hieman 2-tien eteläpuolella Kolmannenmäen kohdalla.

Peruskorven Haarankalliolle vedettiin suora rajalinja Aataminkalliolta. Kyseessä oli jo 1658 rajakirjassa mainittu ja 1692 käräjillä vahvistettu rajamerkki, mutta sen tarkkaa paikkaa ei maastosta enää löytynyt. Sijannista ei päästy kylien edustajien kesken yksimielisyyteen ja lopulta kiista ratkaistiin maanjako-oikeudessa heinäkuussa 1782. Vedoten 1692 tuomiokirjaan maanjako-oikeus päätti, että rajapiste on Pyhäjoensuun, jossa oli Kaukolan mylly Pyhäjärven rannalla, ja Kotakiven välisellä suoralla linjalla kolmihaaraisella Peruskorven niityllä. Rajapisteen nimeksi jäi kuitenkin Peruskorven Haarankallio, joka näkyy edelleen peruskartalla nimellä Haarankorvenkallio. Peruskorven niitty lienee nykyisin osa Peruskorven peltoaukeaa.

Haarankallio oli Kallion, Kaukolan ja Riihivalkaman kylien yhteisen rajapiste. Siellä Kallion ja Kaukolan raja vedettiin Pyhäjoensuusta alkanutta suoraa linjaa pitkiin edelleen...

Kotakivelle, joka on asiakirjojen mukaan ”suuri kivi, 30 kyynärää pitkä ja 15 kyynärää korkea” eli nykymitoin 18x9 m. Kyseessä on ikivanha rajakivi, todella suuri siirtolohkare, joka on suurin piirtein 2-tien levähdyspaikan kohdalla hieman tien pohjoispuolella. Kivi näkyi 1997 Tammelan suuren metsäpalon jälkeen 2-tieltä vielä pitkään, mutta nykyisin kasvanut puusto estää näkymisen.



Koivankanto on Kotakivestä eteläänpäin oleva seuraava rajapiste, jossa yhtyivät Kallion, Kaukolan ja Letkun kylien rajat. Sen tarkka paikka oli ilmeisesti unohtunut ja kylien talolliset kiistelivät paikasta pitkään, mutta pääsivät lopulta sopuun. Asiakirjoissa nimi esiintyy muodossa *Kuivankando* ja läheinen suo nimellä *Kuivansuo*, mikä nykyisin tunnetaan Koivansuona. Rajapyykistä tuskin on enää mitään jäljellä, mutta sijainti lienee Koivansuon luoteispuolelle kiinteistöjen rajalla, jossa oli myös kylien rajapiste niin pitkään kuin kylät hallinnollisena yksikkönä yleensä olivat olemassa.

Muuriojansuu oli Kalliojärven luoteisrannalla sijainnut Sukulan ja Häiviän kylien rajapyykki, johon vedettiin suora rajalinja Halkiovahasta Kallionjärven yli. Rajalinjan lounaispuolelle jäänyt Kallionjärven puolisko kuului Kallion kylälle. Kalliojärven kuivatuksen jälkeen Muuriojansuuta ei taida enää löytyä.

Uunikivi on Muuriojansuusta lounaaseen kulkevan rajalinjan päätepiste. Se on ikivanha kolmen kylän, eli Kallion, Talpian ja Sukulan yhteinen rajapyykki. Se ”on suuri kivi, neljätoista kyynärää (8,5 m) ympärysmitaltaan, jossa länsipuolella on kaksi jonkin verran avaraa koloa, uunien kaltaista, yli kyynärän (60 cm) syvyiset; ja tämä kivi sijaitsee kapealla metsäniemekkeellä niin sanotulla Torrosuolla”. Tarinat kertovat, että kyseessä olisi ollut isovihan aikainen piilopaikka ja kiveen olisi todella koverrettu uuni.



Saarenperän lähde oli lounaassa Kallion ja Talpian kylien rajojen kohtamispiste. Asiakirjojen mukaan se on ”suuri lähde, tiheän kuusimetsän keskellä Torronsuolla, josta luonnonpuro virtaa Talpian järveen”.

Kallio menetti Torronsuon ja Kolmikkaan metsän kruunulle

Kallion kylän edellä kuvatut rajat menivät osittain uusiksi isojakotoimitusten edetessä, kunkruunu ei jakanut kaikkia kylille aikoinaan kuuluneita maa-alueita kylille, vaan piti ne itsellään ns. kruunun liikamaina. Torronsuo oli alun perin ympäröivien kylien keskenään jakama, mutta sen isojakotoimituksessa 1783 kruunu otti se itselleen liikamaaksi ja antoi sen myöhemmin paroni Hastferille rälssimaaksi. Torronsuon vaiheet on tarkemmin kuvattu artikkelissa:

<https://tammelanbuchtsuku.net/jasenartikkelit/kruunun-liikamaasta-kansallisaarteeksi-torronsuon-lyhyt-historia-1783-2025/>

Myös Kallion kylälle kuuluneen Torronsuon etelärannalla olevan Kolmikkaan metsän kruunu piti itsellään Kallion iopullisessa isojakotoimituksessa 1791. Maaherran päätöksellä 1796 tästä liikamaasta muodostettiin Kolmikkaan kruununtila, joka hallinnointi jaettiin puoliksi Kallion ratsutilan ja Mikkolan talon kesken. Vuonna 1840 Kallion talot saivat lopulta lunastaa Kolmikkaan maat takaisin itselleen. Lisää aiheesta täällä:

<https://tammelanbuchtsuku.net/tutkimusartikkelit/haiponmettan-eli-kolmikkaan-katselmus-1793/>

Lähdeviite: Tammelaa koskevat isojaon kartat ja asiakirjat löytyvät digitoituna Maanmittaushallituksen uudistusarkistosta Kansallisarkiston kokoelmista:

<https://digihakemisto.net/aineisto/2546579183> / Viitattu 3.3.2026